

УДК 352:331.5

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.12>**І. В. Котов**

Голова ГО «ПОКРОВ»

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

В статті розкрито теоретичні основи управління сталим розвитком територіальних громад. Розглянуто сутність поняття «територіальна громада» та визначено, що це своєрідна соціально-економічна система, складові якої є комплексно взаємопов'язаними, знаходяться на значній території, а також витрачають досить багато ресурсів з метою забезпечення власного розвитку. З'ясовано, що територіальна громада виступає саморегулюючою соціальною основою, сталий розвиток якого лежить в основі формування громадянського суспільства. Розкрито сутність поняття «сталий розвиток» та визначено, що це розвиток, який здатен задовольнити сучасні потреби та забезпечує спроможність майбутнього покоління задовольняти особисті потреби. Встановлено, що головне завдання сталого розвитку полягає у задоволенні потреб суспільства. Розкрито сутність поняття «сталий розвиток територіальних громад» та визначено, що це злагоджений розвиток, мета якого полягає у забезпеченні екологічної безпеки на певній території, а також можливості залучення громадськості до створення належних соціальних умов. З'ясовано, що управління сталим розвитком виступає систематичною реалізацією цілого ряду управлінських заходів економічного та організаційного характеру, які лежать в основі забезпечення сталого розвитку суспільства. Визначено, що сталий розвиток територіальних громад вважається найважливішим фактором, від якого залежить сталий розвиток держави загалом. Наведено головні проблеми, з якими стикаються органи місцевого самоврядування при управлінні сталим розвитком територіальних громад, зокрема це проблеми, пов'язані із економічним спадом національної економіки; зростанням кількості безробітного населення та недостатністю його доходів; соціальною нерівністю; низьким рівнем підприємницького та інфраструктурного розвитку; дефіцитом водних ресурсів; зростанням рівня забрудненості водойм, повітря та території загалом. Визначено головні напрями забезпечення ефективного управління сталим розвитком територіальних громад. Як висновок наведено, що з метою послаблення їх несприятливого впливу варто забезпечити дієву взаємодію усіх елементів сталого розвитку та посилити міру відповідальності як державних, так і місцевих органів влади.

Ключові слова: сталий розвиток, територіальна громада, сталий розвиток територіальних громад, управління сталим розвитком, органи місцевого самоврядування.

Постановка проблеми. У вітчизняних умовах при формулюванні головних Цілей сталого розвитку та індикаторів на довготривалий період варто зважати на загальносвітові індикатори і принципи сталого розвитку, а також на думку суспільства стосовно сприймання розвитку в найближчій перспективі. Беручи до уваги практику зарубіжних країн можна стверджувати, що прогресивний розвиток суспільства залежить переважно від підтримки рівноваги між метою забезпечення економічного зростання та екологічної безпеки, конкурентоздатності підприємництва та зни-

ження соціальної нерівності. Тому з метою досягнення цілей, визначених на довготривалий період, потрібно систематично здійснювати конкретні завдання коротко- та середньострокового характеру за рахунок якісного управління, протидії корупції, а також суспільного сприяння. Водночас це потребує розробки та реалізації на рівні держави головних принципів державного регулювання сталим розвитком. Відтак, на даний час виняткової актуальності набуває проблематика визначення головних напрямів сталого розвитку територіальних громад в сучасних децентралізаційних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану проблематику досліджували чимало вітчизняних науковців, зокрема О.В. Безуглий, О.І. Васильєва, О.К. Гордєєв, Т.А. Кравченко, М.М. Патинська, Ю.М. Петрушенко, Б.О. Федірко та інші.

Метою даного дослідження є розкриття теоретичних основ управління сталим розвитком територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Сучасні зміни в державному управлінні, пов'язані з процесом децентралізації, зумовили появу дефініції «об'єднана територіальна громада». Об'єднана територіальна громада (ОТГ, об'єднана громада) – це адміністративно-територіальна одиниця, утворена відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Чинне законодавство трактує територіальну громаду як жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Узагальнення теоретичних підходів до сутності поняття дає змогу ідентифікувати територіальну громаду за такими ознаками: територіальна єдність, спільність інтересів, соціальна взаємодія у вирішенні проблемних питань, самоідентифікація кожного члена з громадою. Науковці зазначають, що місцева економіка, соціально-демографічні показники села, місцеві організації, природні ресурси та інституції життєво важливі для формування громади [1, с. 32].

На нашу думку, територіальна громада – це своєрідна соціально-економічна система, складові якої є комплексно взаємопов'язаними, знаходяться на значній території, а також витрачають досить багато ресурсів з метою забезпечення власного розвитку. Тобто, територіальна громада виступає саморегулюючою соціальною основою, сталий розвиток якого лежить в основі формування громадянського суспільства.

Зусиллями вчених багатьох поколінь у принципі підготовлено й створено концепцію сталого розвитку (sustainable development), що отримала міжнародне визнання й по суті є системою поглядів

на рух економічних систем і спільноти як несуперечливу їх взаємодію між собою та з природою. Вона визнається сьогодні найціннішою моделлю майбутнього світової цивілізації, у якій позначено якісно новий стан розвитку суспільства, що визнається постіндустріальним. Теорія і практика сталого розвитку суспільства як на глобальному, так і на національному, регіональному чи місцевому рівнях є відзеркаленням об'єктивної потреби переорієнтації економічного, усього суспільного розвитку з урахуванням нагальної вимоги збереження природного та людського потенціалу для нинішнього та майбутніх поколінь [2].

Забезпечення сталого розвитку територіальних громад, що передбачає невинищувальне природокористування на користь соціальному благополуччю нинішніх та майбутніх поколінь, зорієнтованих на посилення економічної спроможності господарських комплексів, здобула за останні роки стрімкого розвитку. За минулі десятиріччя інституціями ООН було розроблено і проголошено ряд концепцій глобального розвитку, спрямованих на подолання системної кризи соціо-еколого-економічної кризи у її глобальному вимірі [3].

У процесі аналізу теоретико-методичної бази наукового доробку в галузі публічного управління сталого розвитку О.В. Безуглий робить висновок, що основні ініціативи світових країн-лідерів щодо забезпечення сталості в розвитку належать органам місцевого самоврядування, як найбільш ефективним органам управління справами місцевого значення [4].

Теорія сталого розвитку «sustainable development» має глибоке коріння, вона змінювалася і сьогодні відображена у найважливіших міжнародних документах і деклараціях. У них визначено пріоритетні напрямки майбутнього світового розвитку, що базуються на сталому балансі між складовими глобальної еколого-соціально-економічної системи. Термін «sustainable development» тлумачиться як покращення якості життя людей за умови збереження сталості підтримувальних екосистем [5]. За міжнародним стандартом 180 26000:2010, сталий розвиток – це такий, що задовольняє потреби сучас-

ності, не ставлячи при цьому під загрозу можливість наступних поколінь задовольняти свої потреби [6].

Сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід і сучасні інформаційні технології, які дозволяють швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та вибрати найбільш оптимальний. Проте забезпечення справжньої сталості позитивних суспільних тенденцій, стійкості економічного зростання та розвитку неможливо без досягнення суспільного консенсусу довкола основоположних складових організаційно-економічного механізму, що забезпечуватиме легітимність і дієвість державної політики. Такий консенсус можливо сформувавши лише в разі практичного нарощення потенціалу, передусім економічного, на рівні територіальних громад, становлення останніх як дієздатних суб'єктів реалізації політики соціально-економічного розвитку, інструментів максимально ефективного використання потенціалів територій, з яких, власне, і складається національний потенціал розвитку. Сталий розвиток передбачає інтегрування цілей високої якості життя, здоров'я та добробуту з соціальною справедливістю, забезпеченням здатності планети підтримувати життя в усьому його розмаїтті. Ці соціальні, економічні та екологічні цілі є взаємозалежними та такими, що взаємно підтримуються [7].

Особливої уваги набувають наукові аспекти формування категорії сталого розвитку об'єднаних територіальних громад. Поняття «сталий розвиток територіальних громад» визначається змістом окремих його складових: «сталий» (у значеннях «незмінний», «безперервний», «тривалий») та «розвиток» (процес переходу чогось з одного стану в інший, досконаліший). Виходячи із вищезазначеного, під сталим розвитком територіальних громад розуміють безперервний і тривалий процес кількісних та якісних змін у задоволенні потреб територіальних громад. Перехід територіальних громад на засади сталого розвитку – це складний процес забезпечення багаторівневої узгодженої системи управлінських, економічних, соціальних, природоохоронних заходів на основі комплексної, збалансованої, гармонійної реалізації [8].

Сталий розвиток територіальної громади можливий лише за умови ефективного застосування в управлінні територіями інструментів стратегічного планування та забезпечення належної взаємодії трьох економічних суб'єктів – населення громади, органів місцевого самоврядування та підприємництва. Протягом усього процесу управління та розвитку територіальної громади необхідно здійснювати заходи стратегічного планування та контролю результативності досягнення запланованих показників одночасно з аналізом здійснених заходів. Для забезпечення безперервності управління та сталого розвитку територіальної громади доцільним є формування функціонально-організаційної моделі управління громадою, яка б включала в себе етапність управління, основні функції управління та розвитку громади, а також враховувала ресурсний підхід. Таким чином, урахування всіх вищезазначених вимог дасть змогу сформувати модель функціонування територіальної громади з можливістю подальшого її коригування залежно від впливу різних зовнішніх та внутрішніх факторів, особливостей кожної території [9, с. 19].

Водночас теорія сталого розвитку звертає увагу на такі аспекти різноманітності, як пошук та підтримка локальних практик сталого розвитку в невідоміючих культурах. Зважаючи на це, а також на те, що концепція сталого розвитку є найперспективнішою сучасною ідеологією розвитку, можна вважати її такою, що найбільше апелює до цінності різноманітності. Таким чином, основа для розвитку територіальної громади – це забезпечення умов, за яких місцевих джерел фінансових, людських та інших видів ресурсів, а також рівня розвитку інфраструктури буде достатньо для результативного вирішення внутрішніх проблем та забезпечення відповідних потреб населення. Згідно з Європейською хартією місцевого самоврядування, ратифікованою Україною, місцеві органи влади володіють правом і здатністю регулювати й керувати значною часткою суспільних справ, які належать до компетенції місцевих органів влади, в інтересах місцевого населення [10].

Відтак, на нашу думку сталий розвиток територіальних громад – це злагоджений

розвиток, мета якого полягає у забезпеченні екологічної безпеки на певній території, а також можливості залучення громадськості до створення належних соціальних умов. Забезпечувати сталий розвиток територіальної громади в Україні покликані органи місцевого самоврядування, які опираючись на власні принципи створюють підходящі передумови для передачі майбутньому поколінню якомога меншого соціально-економічного та екологічного навантаження.

В умовах євроінтеграційної перспективи сталий розвиток об'єднаних територіальних громад передбачає такі зміни в системі суспільних відносин, що забезпечують партнерство інтересів громади, підприємництва й органів місцевого самоврядування з метою задоволення потреб населення та громади нині й у майбутньому, тобто відповідають європейським нормам і стандартам [11].

Відповідно до Концепції сталого розвитку населених пунктів управління сталим розвитком територіальної громади здійснюється в таких напрямках:

- 1) забезпечення раціонального використання природних ресурсів;
- 2) поліпшення соціальних умов життя населення;
- 3) забезпечення населення житлом;
- 4) удосконалення виробничої інфраструктури;
- 5) розвиток транспортної інфраструктури;
- 6) розвиток інженерної інфраструктури;
- 7) формування повноцінного життєвого середовища в населених пунктах;
- 8) поліпшення санітарно-гігієнічних умов;
- 9) захист від несприятливих природних явищ, запобігання виникненню техногенних аварій [12].

При управлінні сталим розвитком територіальних громад, органи місцевого самоврядування стикаються з певними проблемами, пов'язаними зокрема із економічним спадом національної економіки; зростанням кількості безробітного населення та недостатністю його доходів; соціальною нерівністю; низьким рівнем підприємницького та інфраструктурного розвитку; дефіцитом водних ресурсів; зростанням рівня забрудненості водойм, повітря та території загалом.

У дослідженні «Механізми забезпечення сталого розвитку територіальної громади» О.К. Гордєєв зазначає, що управління сталим територіальної громади, в умовах соціальних та економічних обмежень, необхідності забезпечення раціонального природокористування потребує, насамперед всього, взаємодії між суб'єктами господарювання, органами публічної влади, громадськістю, територіальною громадою, що зумовлює необхідність забезпечення належного рівня координації, контролю та відповідальності. Подальші перспективи наукових розробок стосовно державного регулювання сталого розвитку територіальних громад полягають у вдосконаленні підходів до реалізації механізмів забезпечення, визначенні принципів, індикаторів і показників оцінювання ефективності запровадження стратегічного партнерства в країні [13].

Тому, з метою забезпечення ефективного управління сталим розвитком територіальних громад на сьогоднішній день необхідно:

- дотримуватися, щоб усі без винятку прийняті управлінські рішення мали на меті покращення життєдіяльності громадян, як проживають на певній територіальній громаді;
- користуватися методами стратегічного планування із врахуванням місцевих особливостей розвитку;
- активізувати розвиток територіальної громади на засадах інноваційності та державно-приватного партнерства;
- забезпечувати участь громадськості до процесу ухвалення рішень в сфері управління сталим розвитком територіальних громад.

Отже, сучасний шлях розвитку України – це перехід на засади сталого розвитку шляхом забезпечення багаторівневої системи дій і заходів. Лише ефективна співпраця органів місцевого самоврядування, освітян, науковців, представників громадськості та бізнесу допоможе підвищити рівень спроможності громад на регіональному і місцевому рівнях. Сьогодні в регіонах існує запит громадськості у створенні стратегій збалансованого розвитку для своїх територій. Вважаємо, що для забезпечення сталості реалізованих

проектів було б добре кращі практики поширювати через Мережу організацій громадянського суспільства, різноманітні заходи національного та міжнародного характеру, використовуючи електронні та друковані ЗМІ, соціальні мережі й інші інформаційно-комунікативні спроможності та інструменти [14, с. 77].

Висновки і пропозиції. Таким чином, управління сталим розвитком виступає систематичною реалізацією цілого ряду управлінських заходів економічного та організаційного характеру, які лежать в основі забезпечення сталого розвитку суспільства. Беручи до уваги умови сучасності, можна дійти висновку, що забезпечення розвитку підприємництва та соціально-економічних процесів в країні, а також перспективні напрями розвитку як суспільства, так і держави загалом залежать від функціонування органів державної влади. Отже, на нашу думку, сталий розвиток – це розвиток, який здатен задовольнити сучасні потреби та забезпечує спроможність майбутнього покоління задовольняти особисті потреби. Головне завдання сталого розвитку полягає у задоволенні потреб суспільства. Виникнення ідеї сталого розвитку пов'язане із результатом об'єднання економічної, соціальної та екологічної підсистем, забезпечення рівноваги яких є доволі складним завданням, яке потребує комплексного їх дослідження. Варто зазначити, що сталий розвиток територіальних громад вважається найважливішим фактором, від якого залежить сталий розвиток держави загалом. На даний час на забезпечення сталого розвитку територіальних громад в Україні суттєво впливають різноманітні чинники правового, економічного, інституційного та організаційного характеру. Тому, з метою послаблення їх несприятливого впливу варто забезпечити дієву взаємодію усіх елементів сталого розвитку та посилити міру відповідальності як державних, так і місцевих органів влади.

Список використаної літератури:

1. Патинська М. М. Формування категорії «сталий розвиток територіальних громад» в умовах євроінтеграційної перспективи. *Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність*: збірник наукових праць XV (XXVII) Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 14–15 березня 2019 р.). Київ, 2019. С. 32–33.
2. Кравченко Т. А. Основа сталого розвитку територіальних громад – системний підхід до реалізації національних інтересів України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 1. http://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/24.pdf
3. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. Annex to A/42/427. Development and International Co-operation: Environment. 1987. URL: <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>
4. Безуглий О. В. Територіальна громада в Україні: напрями та чинники сталого розвитку : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04. Харків. регіон. ін-т держ. упр. Харків, 2008. 20 с.
5. Raszkowski A., Bartniczak B. On the Road to Sustainability: Implementation of the 2030 Agenda Sustainable Development Goals (SDG) in Poland. *Sustainability*. 2019. Т. 11. Vol. 366.
6. ISO 26000:2010 Guidance on social responsibility. Access mode : <http://isotc.iso.org>
7. Кравченко Т. А. Основа сталого розвитку територіальних громад–системний підхід до реалізації національних інтересів України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 1. http://el-zbirn-du.at.ua/2014_1/24.pdf
8. Патинська М. М. Формування категорії «сталий розвиток територіальних громад» в умовах євроінтеграційної перспективи. *Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність* : збірник наукових праць XV (XXVII) Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 14–15 березня 2019 р.). Київ, 2019. С. 32–33.
9. Федірко Б. О. Сучасний стан та напрями реформування системи місцевого самоврядування в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. № 6. С. 18–22.
10. Петрушенко Ю. М. Фінансова політика соціально-економічного розвитку територіальних громад : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Українська академія банківської справи. Суми, 2015. 42 с.
11. Патинська М. М. Формування категорії «сталий розвиток територіальних громад» в умовах євроінтеграційної перспективи. *Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми,*

- ефективність : збірник наукових праць XV (XXVII) Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 14–15 березня 2019 р.). Київ, 2019. С. 32–33.
12. Про затвердження Концепції сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 р. № 1359-XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1359'14>
13. Гордєєв О. К. Механізми забезпечення сталого розвитку територіальної громади : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04. Одес. регіон. ін'т держ. упр. Одеса, 2014. 200 с.
14. Васильєва О. І., Васильєва Н. В. Концептуальні засади сталого розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 74–78.
-

Kotov I. Theoretical foundations of management of sustainable development of territorial communities

The article reveals the theoretical foundations of managing the sustainable development of territorial communities. The essence of the concept of "territorial community" was considered and it was determined that it is a kind of socio-economic system, the components of which are complexly interconnected, are located on a large territory, and also spend quite a lot of resources in order to ensure their own development. It was found that the territorial community acts as a self-regulating social basis, the sustainable development of which is the basis of the formation of civil society. The essence of the concept of "sustainable development" was revealed and it was determined that it is a development that is able to meet modern needs and ensures the ability of the future generation to meet personal needs. It has been established that the main task of sustainable development is to meet the needs of society. The essence of the concept of "sustainable development of territorial communities" is revealed and it is determined that this is a coordinated development, the purpose of which is to ensure environmental safety in a certain territory, as well as the possibility of involving the public in creating appropriate social conditions. It was found that the management of sustainable development is the systematic implementation of a number of management measures of an economic and organizational nature, which are the basis of ensuring the sustainable development of society. It was determined that the sustainable development of territorial communities is considered the most important factor on which the sustainable development of the state as a whole depends. The main problems faced by local self-government bodies in managing the sustainable development of territorial communities are presented, in particular, these are problems related to the economic decline of the national economy; the increase in the number of the unemployed population and insufficient income; social inequality; low level of entrepreneurial and infrastructural development; shortage of water resources; an increase in the level of pollution of water bodies, air and the territory in general. The main areas of ensuring effective management of the sustainable development of territorial communities have been determined. As a conclusion, it is stated that in order to weaken their adverse influence, it is necessary to ensure effective interaction of all elements of sustainable development and strengthen the degree of responsibility of both state and local authorities.

Key words: *sustainable development, territorial community, sustainable development of territorial communities, management of sustainable development, local self-government bodies.*